

DOI: 10.26565/2310-9513-2025-21-02
УДК 339.56(497-15):[339.923:061.1ЄС]

ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ КРАЇН ЗАХІДНИХ БАЛКАН В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вдовиченко Іван Олександрович

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та логістики

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022

e-mail: ivan.vdovychenko@karazin.ua

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3879-9713>

Метою статті є визначення тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Західних Балкан у контексті їх триваючих процесів інтеграції з Європейським Союзом протягом останніх років. Проаналізовано основні виклики та досягнення країн регіону – Албанії, Боснії і Герцеговини, Північної Македонії, Сербії, Чорногорії на шляху гармонізації торговельної політики відповідно до актуальних політик ЄС. Особливу увагу приділено ролі двосторонніх угод про стабілізацію та асоціацію між ЄС та досліджуваними країнами, а також значенню Центральноевропейської асоціації вільної торгівлі (CEFTA) у формуванні регіонального економічного простору. На основі методу тренд-аналізу наведено статистику експорту до ЄС у 2014–2024 роках, яка демонструє в цілому позитивну динаміку експортно-імпортних операцій між ЄС та країнами Західних Балкан. Доведено, що участь країн регіону в Угодах про стабілізацію та асоціацію з ЄС, а також у регіональній торговельній угоді CEFTA, сприяє лібералізації торгівлі та підвищенню інтеграційної сумісності з європейським ринком. Попри позитивні зрушення, водночас було розкрито внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на ефективність зовнішньоторговельної діяльності країн Західних Балкан, зокрема інституційні обмеження, логістичну нерозвиненість і залежність від окремих галузей, що впливає на поточний експортний потенціал. Зазначено роль макрорегіональних стратегій ЄС (EUSDR, EUSAIR) як інструментів поглиблення інтеграційної взаємодії. Зроблено висновок, що попри позитивні зрушення, країни регіону потребують структурних реформ, посилення конкурентоспроможності та інституційної спроможності. Досвід Західних Балкан розглянуто як один із орієнтирів для України, яка також перебуває на етапі реалізації євроінтеграційного курсу.

Ключові слова: європейська інтеграція, Західні Балкани, регіональна інтеграція, торговельна угода, торговельний баланс, CEFTA

Як цитувати: Вдовиченко І. О. Зовнішньоторговельні відносини країн Західних Балкан в умовах євроінтеграції. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2025. № 21. С. 16–27. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-02>

In cites: Vdovychenko I. (2025). Foreign trade relations of the Western Balkan states in the context of European integration. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (21), 6–27. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2025-21-02> (in Ukrainian)

Постановка проблеми. У сучасних умовах посилення інтеграційних процесів на європейському континенті країни Західних Балкан – Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Північна Македонія та Сербія, а також частково визнане Косово – перебувають на перехідному етапі трансформації своїх економік відповідно до вимог європейського ринку. Попри відмінності в рівнях економічного розвитку, індустріалізації та інституційної спроможності, ці держави об'єднані спільним геополітичним простором, історичною взаємозалежністю та стратегічним курсом на європейську інтеграцію. Починаючи від початку 2000-х років, країни регіону активно розбудовують зовнішньоекономічні відносини, насамперед у сфері торгівлі, яка поступово доповнюється соціально-економічною, політичною взаємодією через розвиток інституційних взаємовідносин.

Потужним інтеграційним каталізатором виступають міжнародні договори між ЄС, з одного боку, та країни регіону, з іншою, в рамках процесу стабілізації та асоціації, яка стала базовим інструментом політичної та економічної адаптації країн регіону до стандартів Європейського Союзу. Окрему роль у регіональному форматі відіграє торгова угода Центральноевропейської асоціації вільної торгівлі – CEFTA, що сприяла формуванню спільного економічного простору з лібералізованим режимом торгівлі для країн, які ставлять на мету приєднання до ЄС. Починаючи з 2006 року, країни Західних Балкан будують свою зовнішньоекономічну політику в рамках цієї угоди і у результаті цих процесів, станом на 2024 рік, 69% експорту країн Західних Балкан спрямовувалося до країн ЄС, що свідчить про зростаючу інтеграцію в єдиний європейський ринок [1, с. 7].

Водночас, незважаючи на поступове наближення до стандартів ЄС, деякі країни регіону стикаються з низкою викликів: торговельною асиметрією, обмеженою диверсифікацією експорту, слабкою промисловою базою та низьким рівнем залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) поза межами секторів послуг. За даними Світового банку, обсяг ПІІ у регіоні залишається волатильним і зосередженим у кількох країнах, що посилює внутрішню диспропорційність економічного розвитку [2, с. 19; с. 48].

Євроінтеграція стає не лише зовнішньополітичним вектором, а й системним чинником модернізації зовнішньоекономічної політики країн Західних Балкан. Адаптація до правил функціонування єдиного ринку ЄС стимулює трансформацію структури торгівлі, гармонізацію регуляторного середовища, розвиток логістичних мереж, а також модернізацію торговельної інфраструктури. Залучення підтримки з боку міжнародних інституцій (ЄБРР, ЄІБ, Ініціатива «Інвестиційного плану для Західних Балкан» тощо) сприяє регіональній конвергенції та підвищенню рівня інтегрованості.

Враховуючи геополітичні зрушення, зростання конкуренції на глобальних ринках, а також стає прагнення країн Західних Балкан приєднатися до ЄС протягом останніх 20 років, вивчення особливостей та динаміки зовнішньоторговельних відносин у цьому регіоні набуває особливої актуальності. З одного боку, це дозволяє оцінити ефективність реалізації євроінтеграційного курсу, а з іншого – забезпечує можливість ідентифікувати уроки для інших країн-кандидатів, зокрема України, яка перебуває на схожому етапі адаптації до європейського економічного простору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню зовнішньоекономічної політики країн Західних Балкан у контексті євроінтеграційних процесів зокрема міжнародної торгівлі присвячено низку фундаментальних досліджень як українських, так і зарубіжних науковців. Особливу увагу даній тематиці приділяють у працях О. Циплицької [3], Д. Кравченка [4], де розглянуто загальні підходи до формування економічної політики в умовах регіональної інтеграції, а також особливості адаптації національних економік до вимог єдиного європейського ринку. У працях таких дослідників, як Ю. Остаця, М. Токаря [5], простежується еволюція торговельно-економічних зв'язків між країнами Балканського півострова та ЄС, зокрема аналізуються інституційні механізми, що сприяють економічній інтеграції на основі відповідних торговельних угод.

Досвід зовнішньоекономічних трансформацій Західних Балкан в умовах євроінтеграції став предметом численних аналітичних звітів від міжнародних аналітичних центрів та профільних аналітичних підрозділів міжнародних фінансових організацій. Так, у публікаціях аналітиків Світового банку, Європейської комісії та German Economic Team представлено системний аналіз характеру торговельного обміну та інституційної готовності країн регіону до членства в ЄС. У звітах Світового Банку, Євростату, підрозділів Європейської комісії висвітлюються також актуальні виклики, пов'язані з регіональною асиметрією, інфраструктурними бар'єрами та дисбалансом у доступі до фінансових ресурсів.

Окремі аспекти у стимулюванні економічного розвитку Західних Балкан проаналізовано у працях як європейських, так і місцевих дослідників держав регіону – зокрема, у працях Рейтера і Штерера (2018), де відмічалось, що вплив торговельних угод, як Угоди про стабілізацію та асоціацію, при місцевій специфіці особливо виражений у сільськогосподарському секторі та низькому технологічному виробництві [6, с. 11-14]. Інші дослідження зосереджені на структурних змінах у регіоні, національних моделях адаптації до стандартів ЄС та практичних результатах реалізації процесу стабілізації та асоціації, враховуючи місцеву специфіку та порівняльний

аналіз, наприклад в дослідженнях Рапаїча [7] стосовно товарообігу між Сербією і країнами-сусідами. Водночас, попри наявність широкого масиву напрацювань, актуальним залишається питання комплексного аналізу трансформацій зовнішньоторговельної політики країн Західних Балкан з урахуванням сучасних гео економічних викликів, впливу війни в Україні, яка і надалі перебуває в активному євроінтеграційному процесі, посилення ролі відносно нових інституційних ініціатив ЄС у регіоні, як розвиток Стратегії ЄС для Адріатичного та Іонічного (EUSAIR) та Дунайського (EUSDR) регіонів.

Метою статті є визначення тенденцій розвитку зовнішньоторговельних відносин країн Західних Балкан у контексті їх євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. Використання термінів Балкани, Балканський регіон, Західні Балкани та Південно-Східна Європа залежить від контексту – політичного, наукового чи стратегічного – у якому їх трактують міжнародні актори. На початку 2000-х років теоретики регіональної інтеграції до Балкан відносили 8 країн: Хорватію, Боснію і Герцеговину, Сербію та Чорногорію, (Північну) Македонію, Албанію, Болгарію, Румунію та Грецію. А поняття Південно-Східна Європа включало ці країни, а також Словенію, Угорщину, Туреччину та Кіпр, і розглядалося як субрегіон у європейській системі безпеки. Наприкінці 1990-х новостворений Європейський Союз започаткував концепцію Західних Балкан, що охоплює більшість країн колишньої Югославії та Албанію, але без Словенії. Після вступу Хорватії до ЄС вона була фактично виключена з цього поняття [4, с. 28-29]. Станом на сьогоднішній день Західні Балкани – це регіон, що включає сучасні території Албанії, Боснії і Герцеговини (БіГ), Північної Македонії, Чорногорії, Сербії, частково визнаною Косово (іноді включно з Хорватією), які залишаються найменш інтегрованим і найбільш нестабільним регіоном Європи, хоча й розглядаються як частина нового європейського простору, який переживає період бурхливих трансформацій, пов'язаних із розпадом Югославії і перебуванні у періоді постконфліктного облаштування. У постконфліктному періоді розвитку новостворених держав для успішного розвитку соціально-економічних відносин та розгортання торгової кооперації з іноземними державами заважали значні масштаби державної монополії на промислове виробництво, інституційна неспроможність центральної і місцевої влади у прийнятті рішень, складні політичні і бюрократичні процеси [3, с. 254, с. 259].

До початку XXI століття відносини між країнами Західних Балкан та Європейським Союзом не були інституціоналізовані, проте відносини із західноєвропейськими державами повноцінно розвивалися ще з початку 90-х років XX століття. Так, наприклад, ключовими партнерами Хорватії у Західній Європі активно виступали Німеччина, Італія та Словенія [8].

Основна стратегія розширення ЄС базується на слідуванні та виконанні певних умов, які стосуються політичного урядування, впровадження соціально-економічних реформ, запровадження механізмів вільної торгівлі. Копенгагенські критерії 1993 року, у разі адаптації до їх умов, визначають успіх усіх країн, що прагнуть до членства. ЄС розробляв політику щодо Західних Балкан, яка б сприяла наближенню країн до ЄС, поглибленню інтеграційних процесів в регіоні загалом та кожної країни зокрема. Так, 1996 р. ЄС прийняв Регіональний підхід для країн Західних Балкан. Того ж року Рада встановила економічні та політичні умови для країн Західних Балкан як основу для чіткої та зрозумілої політики розвитку двосторонніх відносин у сфері торгівлі, фінансової допомоги та економічної співпраці, а також договірних відносин. Після Регіонального підходу ЄС для країн Західних Балкан Європейська Комісія 1999 р. затвердила основним напрямом розвитку відносин з регіоном співпрацю в рамках Процесу стабілізації та асоціації [9].

У свою чергу, процес стабілізації та асоціації – це довготермінове зобов'язання перед країнами регіону, як у значенні політичних зусиль, так і в значенні фінансових та торговельних ресурсів. Процес стабілізації та асоціації мав три основні компоненти:

- угоди про стабілізацію та асоціацію;
- фінансова допомога ЄС;
- виняткові торговельні заходи.

Основним моментом Процесу стабілізації та асоціації є укладення Угод про стабілізацію та асоціацію, які представляють масштабні договірні відносини між ЄС та кожною з 5 країн Західних Балкан і містять в собі взаємні права та обов'язки. Такий взаємозв'язок мав високу політичну вагу, адже він передбачав поступове заснування зони вільної торгівлі та виконання реформ, розроблених для досягнення стандартів ЄС з метою наближення до нього.

Угоди про стабілізацію та асоціацію зосереджені на повазі до основних демократичних принципів та ключових елементів єдиного ринку ЄС. Через зону вільної торгівлі з ЄС, допоміжні галузі (конкуренція та правила державної допомоги, інтелектуальна власність і т. д.) та переваги (наприклад, право заснування), цей процес дозволив економікам регіону розпочати інтеграцію з економікою ЄС. Для тих сфер, де угоди не передбачають особливих зобов'язань відносно правового доробку ЄС, існують умови для тісної співпраці та обговорень з ЄС, які знову ж таки мають на меті допомогти кожній країні регіону наблизитися до стандартів ЄС. Угоди про стабілізацію та асоціацію стимулюють розвиток регіональної співпраці та добросусідських відносин [10]. Допомога ЄС для країн Західних Балкан в рамках Процесу стабілізації та асоціації сприймалася як необхідна та політично зумовлена. Окрім акцентування на гуманітарній сфері та політичних реформах,

додатково надавалася допомога у здійсненні стійкого економічного зростання, забезпеченні соціального розвитку та структурних реформ. Одним з характерних чинників процесу стало запровадження механізмів адаптації системи вільної торгівлі для країн. Такі собі виняткові торговельні заходи, призначені для усіх країн Західних Балкан та дозволяють безмитний доступ до ринку ЄС, особливо це стосується ринку тих, продуктів, які мають пряме походження з регіону. Виняткові торговельні заходи разом з відповідними умовами Угод про стабілізацію та асоціацію та іншими торговельними договорами забезпечували і продовжують забезпечувати рамки розвитку торгівлі між ЄС та країнами регіону, таким чином стимулюючи зовнішні інвестиції [11].

Водночас, існували і суто торговельні угоди, які могли б усунути складнощі перехідного періоду та унормування економічних аспектів інтеграції. Так, у грудні 1992 року країни Вишеградської групи підписали Центральноевропейську угоду про вільну торгівлю (CEFTA), яка набула чинності 1 березня 1993 року. Поштовхом до її створення стало, з одного боку, значне скорочення торговельного обігу між країнами регіону після розпуску Ради економічної взаємодопомоги (РЕВ), а з іншого – заохочення з боку Європейського Союзу до посилення регіонального економічного співробітництва як передумови інтеграції до ЄС [5, с. 11]. До 2004 року у рамках CEFTA перебували такі країни як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, до моменту набуття офіційного членства в ЄС. Паралельно в угоді перебували Румунія і Болгарія.

Втім, з подальшим євроінтеграційним процесом, у 2006 році до угоди доєдналися країни Західних Балкан, що досліджуються, які перебувають і у теперішній час. Угода передбачала поступове скасування митних бар'єрів у торгівлі між країнами-учасницями. Ефективність функціонування CEFTA створила підґрунтя для її розширення на інші держави Центральної та Південно-Східної Європи. Для вступу нові країни мали відповідати таким критеріям: наявність угоди про асоціацію з ЄС, членство у Світовій організації торгівлі (СОТ), а також укладені угоди про вільну торгівлю з усіма чинними членами CEFTA.

Нижче будуть представлені статистичні дані щодо зовнішньої торгівлі країн Західних Балкан з Європейським Союзом, що слугують основою для визначення впливу Угод про стабілізацію та асоціацію, а також участі цих країн у CEFTA на розвиток торговельно-економічних відносин.

Албанія. Угода про стабілізацію та асоціацію між ЄС та Албанією набула чинності у квітні 2009 року. Ця угода у контексті Албанії включає такі сфери, як рух робочої сили, регіональне співробітництво, забезпечення права на підприємницьку діяльність, здійснення надання послуг та руху капіталу, імплементація відповідного законодавства, що відповідає стандартам ЄС. Також ця угода включає сфери, що відповідають інтересам обох сторін, такі як боротьба зі злочинністю, синхронізація спільних дій щодо митного врегулювання, фінансової політики тощо. В Угоді про стабілізацію та асоціацію передбачено створення спеціальних спільних структур

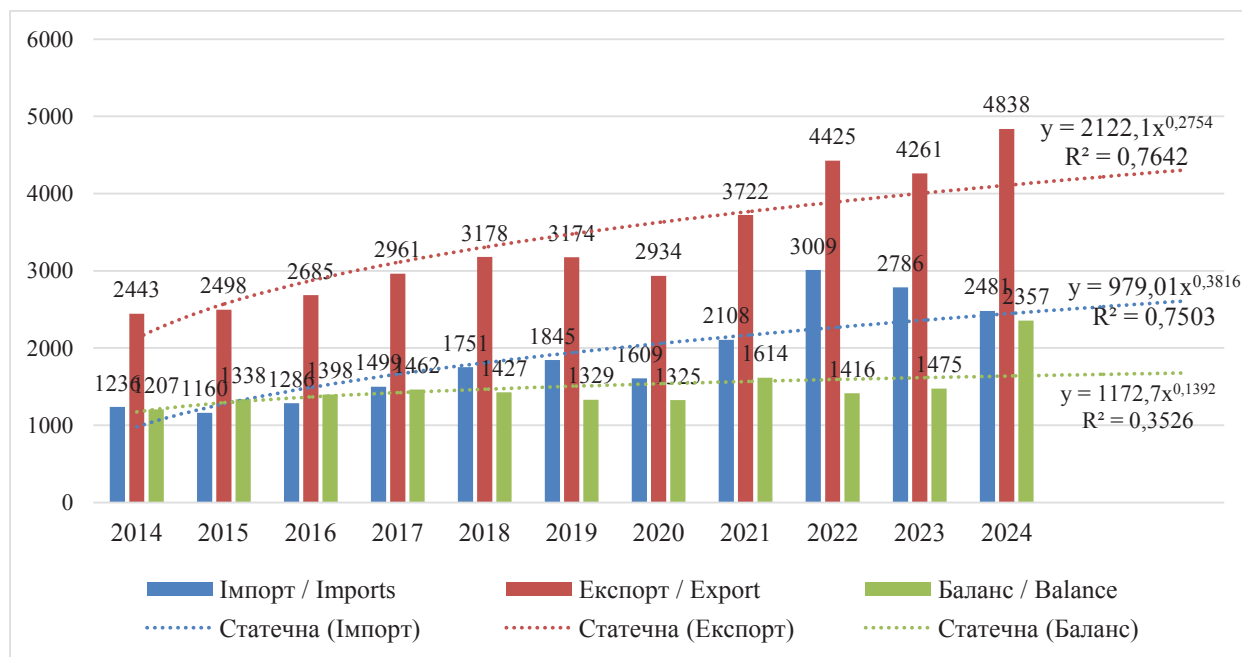

Рис. 1. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Албанією за 2014–2024 роки (млн євро)

Розроблено автором за матеріалами [12]

Fig. 1. Foreign trade between the European Union and Albania for 2014–2024 (million euros)

Developed by the author based on materials from [12]

між Албанією та ЄС, які контролюватимуть поетапне виконання її положень.

На Рисунку 1 представлено динаміку поступового росту експорту ЄС до Албанії, яка поступово зростає протягом останніх 10 років. Незважаючи на збереження від'ємного сальдо торговельного балансу, інтенсифікація зовнішньоторговельних відносин з ЄС розглядається як позитивна тенденція для Албанії, яка перебуває на етапі соціально-економічної трансформації від статусу однієї з найбідніших країн Європи до держави з рівнем доходів, що перевищує середній. Що стосується торговельного балансу, тобто різниці між експортом та імпортом, спостерігається позитивне сальдо протягом усього періоду для ЄС. Проте його варіативність значна: від 1 млрд 160 млн євро у 2014 році до пікового значення 2 млрд 577 млн євро у 2024 році з певними коливаннями у проміжні роки. Трендова лінія балансу представлена рівнянням $y=1172,7x^{0,1392}$ з найнижчим коефіцієнтом детермінації $R^2=0,3526$, що вказує на слабку передбачуваність зміни цього показника і можливу чутливість до зовнішньоекономічних шоків або внутрішніх структурних змін. Що стосується Албанії, то країна ще стикається з бідністю та безробіттям, водночас, має розвинену сферу послуг, яка, пов'язана з туризмом, а також задовільний стан у сільському господарстві: у вирощенні зернових, цитрусових, винограду, а також розведенням худоби. Незначними темпами, але поступово відновлюється промисловий сектор, який включає в себе гірничодобувну, нафтопереробну, хімічну та текстильну галузь, яка зазнає розвитку внаслідок надходжень ПІІ у транспортну інфраструктуру переважно з європейських фондів, насамперед у залізницю та порти [13, с. 170]. Є необхідність виваженої політики щодо диверсифікації експорту, стимулювання високотехнологічного виробництва та забезпечення стійкості зовнішньоторговельної структури.

Боснія і Герцеговина. У 2005 році розпочався процес інтеграції та членства Боснії і Герцеговини в ЄС з початком переговорів щодо підписання Угоди про стабілізацію та асоціацію, яка була підписана у 2008 році разом із Тимчасовою угодою про торгівлю та пов'язані з нею питаннями. Угода набула чинності у червні 2015 року [14].

Відповідно до Рисунку 2, упродовж аналізованого періоду зовнішня торгівля між ЄС та БіГ демонструє поступальну динаміку з переважанням експорту ЄС над імпортом. Обсяги експорту ЄС до БіГ зросли з 4997 млн євро у 2014 р. до 9268 млн євро у 2024 р. У той же час, експорт товарів з БіГ до ЄС теж поступово збільшується з 3306 до 5943 млн євро відповідно. Обидва показники мають позитивні тренди. Сальдо торгового балансу з боку ЄС здебільшого позитивне, однак має нерівномірний характер і коливається, що свідчить про його нестабільність.

Незважаючи на негативне сальдо торгового балансу для БіГ, загалом результати аналізу підтверджують активізацію торговельного співробітництва між БіГ та ЄС, але також вказують на потребу у підвищенні експортної конкурентоспроможності та збалансуванні зовнішньоекономічної структури країни, яка, через внутрішні фактори, поки не може здійснити відповідні зміни, враховуючи аграрно-індустріальний характер економіки країни. Водночас ускладнюють ситуацію політичні чинники, особливо специфічний адміністративно-територіальний устрій країни, який складається з трьох самоврядних адміністративно-територіальних утворень – ентитетів. Тому лібералізація торгівлі в межах угод з ЄС поки що не приносить збільшених вигод, незважаючи на зростання об'єму торгівлі.

Північна Македонія. Відносини між ЄС та Північною Македонією відповідають Угоді про асоціацію, яка була підписана у 2001 році і набула чинності у березні 2004 року. Угода в цілому позитивно вплинула на сукупний обсяг зовнішньої торгівлі між ЄС та Північною Македонією, що продемонстровано на Рисунку 3.

На Рисунку 3 показано експорт ЄС до Північної Македонії та імпорт ЄС з Північної Македонії. Як і для інших країн Західних Балкан, основним партнером Північної Македонії в міжнародній торгівлі є ЄС. Згідно з даними, і імпорт, і експорт упродовж аналізованого періоду демонструють стійке зростання, що свідчить про зростання відкритості економіки Північної Македонії, її інтегрованість у зовнішні ринки та активізацію економічної діяльності загалом. Протягом майже восьми років (2016–2023) країна мала стійке позитивне сальдо у зовнішній торгівлі з ЄС, що є рідкісним досягненням серед країн-кандидатів на вступ до ЄС і свідчить про ефективну торговельну політику, попит на продукцію, та структурну стабільність експорту. Це свідчить про наявність конкурентоспроможних товарів, затребуваних на європейському ринку. Незважаючи на низьку чисельність населення (2,1 млн осіб), та великого обсягу «тіньового сектору» – 40% економіки країни, протягом останніх років були здійснені значні економічні реформи у сфері дерегуляції, щоб місцевий та міжнародний бізнес мав спрощені умови для своєї діяльності, таким чином, зовнішня торгівля країни, так і економічна ситуація поступово набуває рис сталого розвитку.

Сербія. Протягом останніх 13 років Сербія має статус-кандидата в члени ЄС. Основою торговельних відносин між ЄС та Сербією виступає Угода про стабілізацію та асоціацію, яка набула чинності у 2013 році. Ця угода створила зону вільної торгівлі між сторонами та стала основою для поступової інтеграції Сербії в єдиний ринок ЄС. Наразі ЄС є головним торговельним партнером Сербії: понад 60%

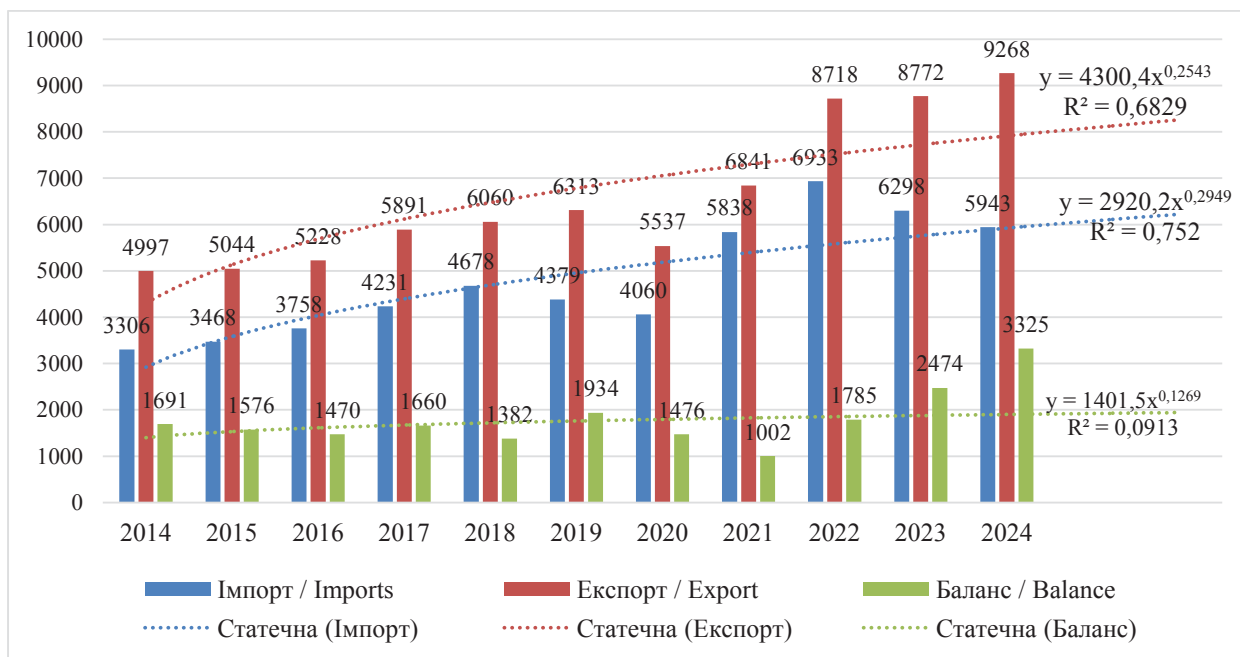

Рис. 2. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Боснією і Герцеговіною за 2014–2024 роки (млн євро)
Розроблено автором за матеріалами [15]
Fig. 2. Foreign trade between the European Union and Bosnia and Herzegovina for 2014–2024 (million euros)
Developed by the author based on materials from [15]

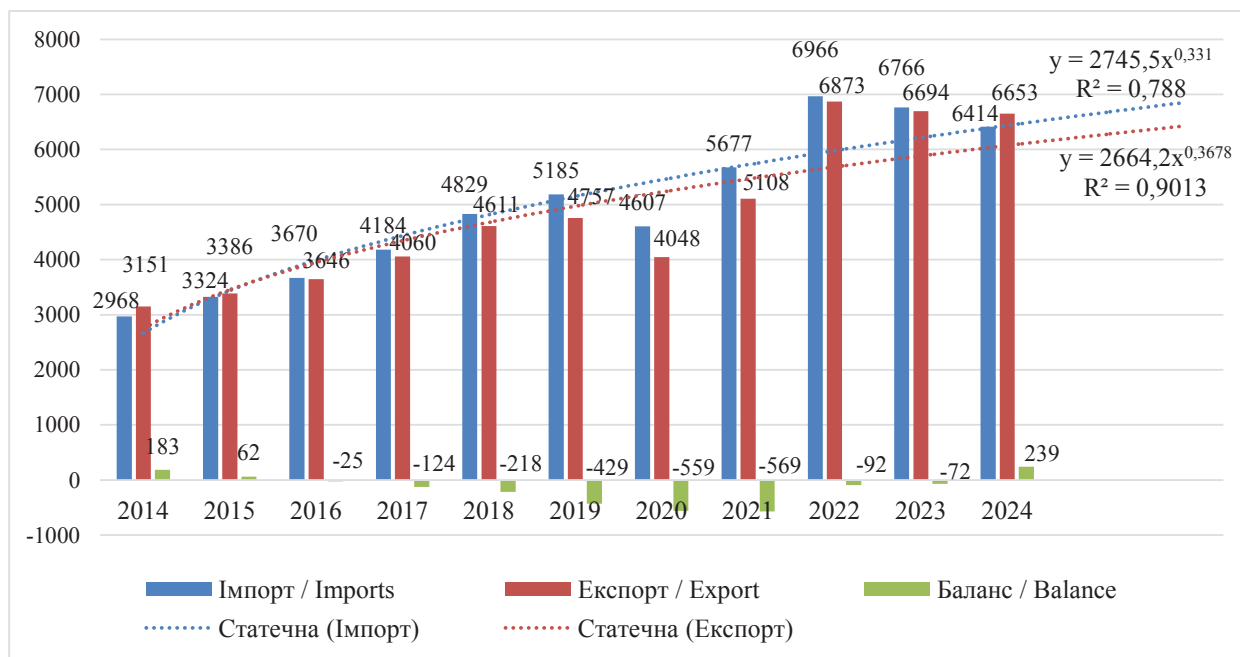

Рис. 3. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Північною Македонією за 2014–2024 роки, (млн євро)
Розроблено автором за матеріалами [16]
Fig. 3. Foreign trade between the European Union and North Macedonia for 2014–2024, (million euros)
Developed by the author based on materials from [16]

зовнішньої торгівлі країни припадає саме на ЄС, втім, Сербія продовжує сталу співпрацю з іншими торговими партнерами світу: Китаєм, Туреччиною, Росією, країнами Перської затоки та ін.

Дані щодо торгового балансу між ЄС та Сербією наведені на Рисунку 4.

Ґрунтуючись на даних, наведених у Рисунку 4, слід відмітити, що упродовж 2014–2024 років зовнішньоторговельні відносини між Європейським Союзом та Сербією характеризуються стабільним зростанням як імпорту, так і експорту товарів. Протягом усього періоду обсяги експорту ЄС до

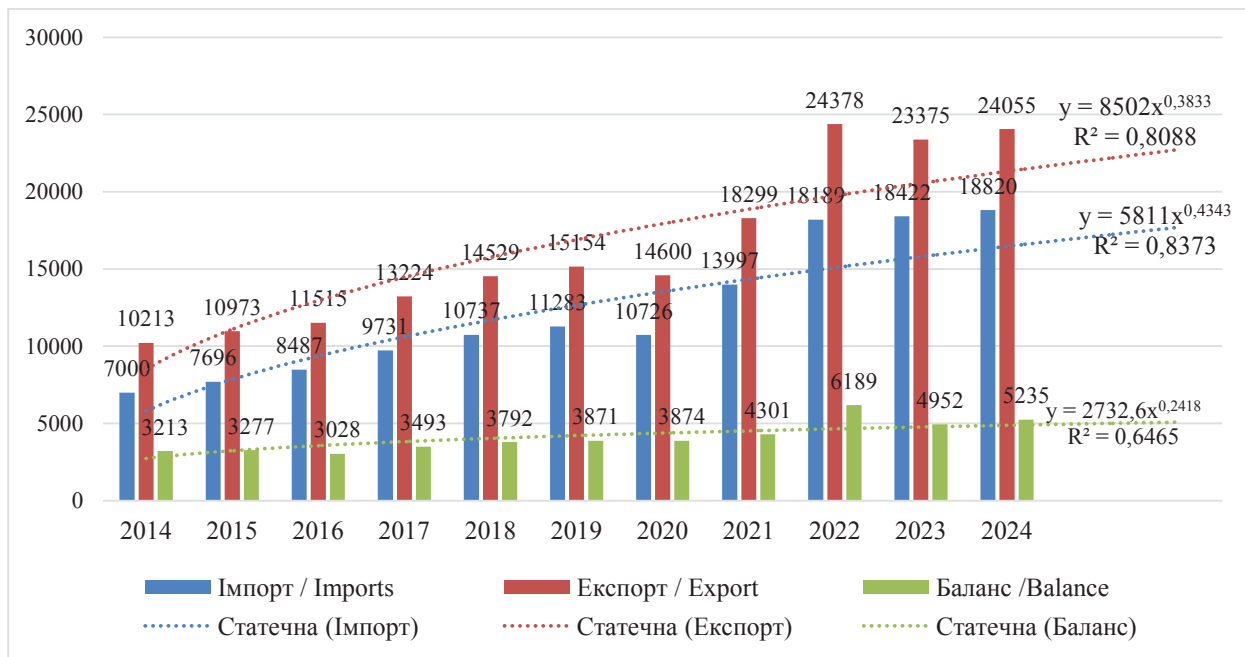

Рис. 4. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Сербією за 2014–2024 роки, (млн євро)

Розроблено автором за матеріалами [17]

Fig. 4. Foreign trade between the European Union and Serbia for 2014–2024, (million euros)

Developed by the author based on materials from [17]

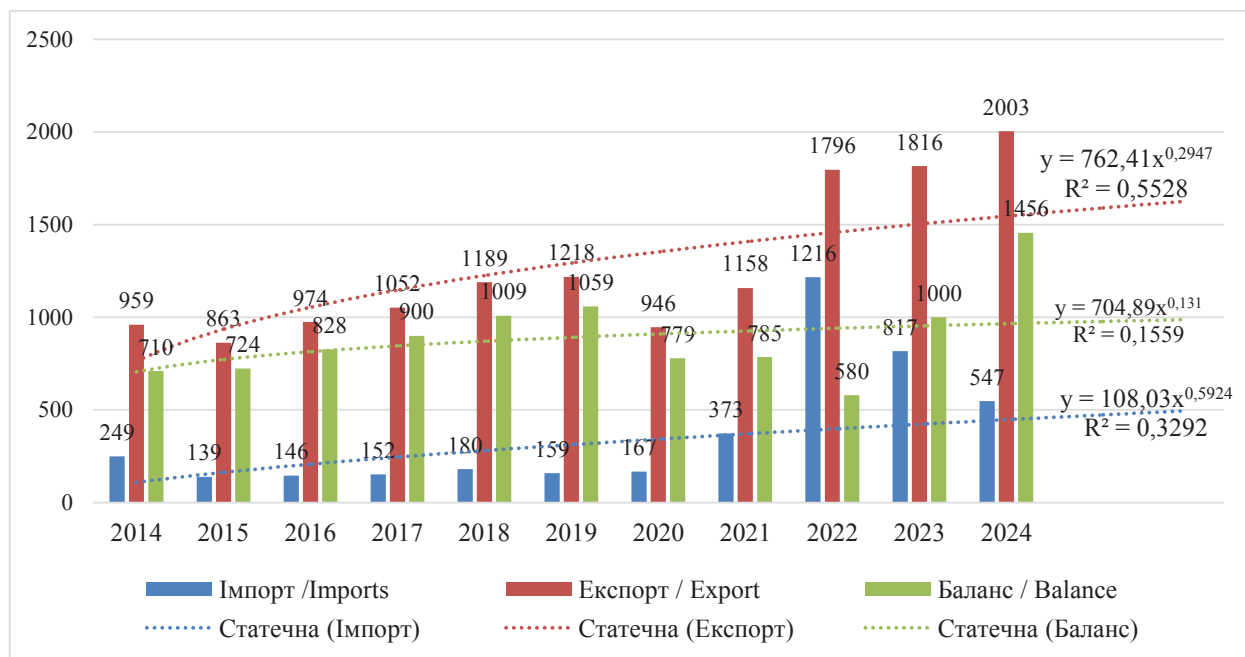

Рис. 5. Зовнішня торгівля між Європейським Союзом та Чорногорією за 2014–2024 роки, (млн євро)

Розроблено автором за матеріалами [19]

Fig. 5. Foreign trade between the European Union and Montenegro for 2014–2024, (million euros)

Developed by the author based on materials from [19]

Сербії перевищували обсяги імпорту з Сербії, що зумовлювало формування позитивного торговельного сальдо, так і загалом поступове нарощення обсягів торгівлі. Водночас, паралельно спостерігається поступове зростання і сербського експорту.

Фактором цього можуть слугувати складові експорту країни, як машинобудування, агропродукція, виробництво пластмаси, заліза та сталі, а також поступове зростання частки сфери послуг. Також, в якості сприятливого фактору товарообігу слід врахувати

зростання ПІІ у Сербію, особливо в інфраструктуру, враховуючи надважливе геостратегічне положення.

Чорногорія. Чорногорія більш серйозно постраждала від розпаду Югославії та у свій час втратила ринки для свого експорту, що зумовило їй шукати нові напрями торгової співпраці [18]. Чорногорія підписала Угоду про стабілізацію та асоціацію 15 жовтня 2007 року, яка набула чинності у 2010 році. Незважаючи на збільшення експорту після підписання угоди, Чорногорія постійно мала дефіцит у зовнішній торгівлі товарами.

За даними Європейської комісії, у 2024 році обсяг експорту ЄС до Чорногорії становив 2 003 млн євро, що на 10,3% більше порівняно з попереднім роком. Натомість імпорту з Чорногорії до ЄС у 2024 році склав 547 млн євро, що свідчить про зменшення на 33% порівняно з 2023 роком. Це призвело до позитивного торговельного сальдо на користь ЄС у розмірі 1 456 млн євро. У товарній структурі експорту ЄС до Чорногорії значна частка припадає на промислові товари, зокрема машини та обладнання. Основу експорту Чорногорії до ЄС становили мінеральні продукти, у тому числі, електроенергія. Таким чином, ситуація свідчить про поступову інтеграцію Чорногорії до європейського економічного простору. Однак, значне позитивне сальдо на користь ЄС вказує на необхідність подальшого розвитку експортного потенціалу Чорногорії. Поточна ситуація, що склалася для країни, була зумовлена поєднанням внутрішніх структурних факторів та зовнішніх економічних і політичних впливів:

- структурна слабкість економіки: Чорногорія має обмежену експортну базу (в основному мінерали, алюміній, тютюн і послуги (туризм));
- низький рівень промислового виробництва не дозволяє задовольнити внутрішній попит, тому країна змушена імпортувати більшість товарів;
- лібералізація торгівлі з ЄС дозволила вільний імпорту, але вітчизняний експорт поки не може конкурувати з товарами з ЄС.

Також прискорене зростання приватного споживання (зокрема за рахунок кредитування) і великі інфраструктурні проекти (дороги, енергетика) призвели до масового імпорту обладнання та матеріалів.

Систематизуючи наведені дані по всім охопленим країнам, слід відмітити, що позитивний та значний вплив Угод про стабілізацію та асоціацію, а також ефект від перебування у CEFTA не отримає наявних дивідендів для країн Західних Балкан у короткостроковій перспективі, оскільки характер угоди скоріше підсилює та збільшує позитивний та значний вплив угод про вільну торгівлю більше для експорту ЄС у регіон, а не навпаки. Незважаючи на значне покращення, конкурентоспроможність експорту Західних Балкан все ще залишається слабкою. У довгостроковій перспективі експорт сільськогосподарської продукції та подальший розвиток

сфери послуг, зокрема туризм, може сприяти покращенню експортних показників цих країн. Угода про стабілізацію та асоціацію вплинула на збільшення обсягу торгівлі між країнами ЄС та країнами Західними Балканами, проте вона не була вирішальним фактором для збільшення експорту останніх.

Якщо розглядати виключно торговельні відносини країн Західних Балкан, можна чітко зробити висновок, що не всі країни мають рівні можливості. Так, Сербія займає позицію лідера у регіоні. Сербія номінально є другим за важливістю зовнішньоторговельним партнером для всіх спостережуваних країн. Коли йдеться про угоду CEFTA 2006 року, в рамках якої відбувається вся торгівля на Західних Балканах, Сербія є лідером з профіцитом зовнішньоторговельного балансу по відношенню до всіх країн регіону. Сербія розміщує близько чверті свого експорту на ринках CEFTA, тому успішне функціонування цієї угоди має велике значення для Сербії. Однак, хоча Сербія є найбільшим експортером у регіоні, її експорт на душу населення є одним з найнижчих у Європі. Розмір сербської економіки, загальний ВВП, приплив прямих іноземних інвестицій, а також вартість сербського експорту порівняно з іншими країнами регіону не відображають справжньої картини. Однак, якщо поглянути на основні макроекономічні показники, стає зрозуміло, що Сербія має структурні проблеми, які заважають їй займати лідерські позиції в регіоні найближчим часом [7, с. 190-193]. Втім, окрім Сербії, інші країни як Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія, Чорногорія не сформували власної стійкої експортноорієнтованої моделі розвитку. Основними перешкодами залишаються низька диверсифікованість експорту, низька додана вартість продукції, слабка інституційна спроможність [20].

Важливим чинником у цьому контексті виступає географічна відстань, яка демонструє негативну кореляцію з обсягами торгівлі. Зокрема, збільшення відстані між країнами Західної Європи та Балканського регіону супроводжується зниженням інтенсивності торговельних зв'язків. Ситуацію може покращити подальше фінансування інфраструктурних проектів, яке спростить логістику товарів. На цей напрям відведена особлива увага зі сторони інституцій ЄС та національних урядів країн Західних Балкан, особливо в контексті розвитку макрорегіональних стратегій останніх років. Регіон Західних Балкан має дуже вигідне макроекономічне положення, на перетині логістичних шляхів, завдяки чому деякі країни, як Словенія, Хорватія, БiГ, Сербія, Чорногорія приймають участь в ініціативах як Стратегії ЄС для Адріатико-Іонічного (EUSAIR), так і Стратегії ЄС для Дунайського регіону (EUSDR) [21]. Обидві стратегії мають сприяти зростанню економіки, поліпшенню транспортної і енергетичної інфраструктури, розвитку туризму та зміцнен-

ню зовнішньоекономічних зв'язків країн, що досліджуються. В першу чергу, це розвиток морських портів та мультимодальної логістики, що зв'яже Південну Європу з Центральною, а також імплементація проектів інтеграції портової інфраструктури з залізничними та автомобільними шляхами (TEN-T коридори).

Висновок. Стан зовнішньоторговельних відносин між країнами Західних Балкан з ЄС, враховуючи тривалі євроінтеграційні процеси, характеризується як м'ягкий. Ринковий характер економік країн регіону та їхня інтегрованість у глобалізаційні процеси істотно впливають, з одного боку, на виникнення кризових явищ, а з іншого – і на активізацію експортно-імпортних операцій. Загалом, формування економічного профілю країн Західних Балкан відбувається під впливом євроінтеграційних процесів, зокрема в рамках укладених двосторонніх Угод про стабілізацію та асоціацію між кожною з досліджуваних країн та ЄС. Крім того, участь у регіональній торговельній угоді СЕФТА сприяє нарощуванню обсягів торгівлі між державами Західних Балкан та країнами ЄС. Країни Західних Балкан отримали доступ до спільного регіонального ринку, що сприяло лібералізації торгівлі, зниженню мит і спрощенню процедур. Це дозволило зміцнити взаємну торгівлю, підготувати економіки до інтеграції в єдиний ринок ЄС та залучити інвесторів завдяки більш передбачуваному торговельному середовищу. Поряд з цим, ЄС надає політичну та фінансову підтримку країнам регіону для розвитку добросусідських відносин і побудови спільного процвітання через регіональну інтеграцію. Крім сильної політичної підтримки Західних Балкан, ЄС підтримує організації

регіонального співробітництва, щоб прискорити економічний розвиток, покращити зв'язок, посилити безпеку та багато інших переваг у регіоні.

Незважаючи на окремі успіхи, ефективність зовнішньоторговельних відносин країн регіону стримується соціально-економічними викликами на національному рівні по кожній країні, що досліджується. Аналіз представлених у дослідженні даних дає підстави стверджувати, що реалізація зовнішньоторговельних відносин зазнає ускладнень через недостатню конкурентоспроможність товарів місцевого походження, що йдуть на експорт на ринок ЄС, наявність нетарифних бар'єрів, внутрішніх суспільно-політичних чинників та слабкої інфраструктурної інтегрованості, що обмежує повну ефективність торгових угод й гальмує створення єдиного економічного простору в регіоні. Обом торговим партнерам – ЄС та країнам Західних Балкан слід використовувати додаткові можливості для залучення зовнішніх ресурсів, що сприятиме підвищенню торгівлі та сталому місцевому розвитку, використовуючи нові механізми макрорегіонального співробітництва на основі відповідних стратегій, зокрема ЄС. Аналіз досвіду країн Західних Балкан є важливим для України, яка протягом останніх десяти років будує свою торговельну політику на основі дії Угоди про асоціацію з ЄС та поступового наближення до повноправного членства. Вивчення аналогічних інтеграційних викликів у сфері торговельно-економічних відносин сприяє запобіганню системним помилкам, зміцненню інституційної спроможності та підвищенню ефективності торговельної політики в умовах трансформації геоекономічного середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Movchan V., Giucci R., Roncada A. Trade within the Western Balkans: patterns, potential and barriers. Berlin, 2023. 28 p. URL: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2023/09/GET_ALL_PS_04_2023_en-3.pdf (дата звернення: 07.03.2025)
2. Western Balkans Regular Economic Report №27 - Spring 2025. Adapting for Sustainable Growth. Washington, 2025. 98 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099042325021511545/pdf/P506742-7e63000a-aaaf-40a5-8b97-ffe2a1cc12f.pdf> (дата звернення: 11.05.2025)
3. Ципліцька О. Досвід повоєнного відновлення промисловості країн західних Балкан: передумови, програми та їх результати. *Міжнародний історичний досвід повоєнної реконструкції економіки: уроки для України: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 27 квітня 2023 р.). ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України», Інститут вищої освіти НАПН України. Київ, 2023. 249 с. С. 254, 259.
4. Кравченко Д. Категорія «європейська інтеграція Західних Балкан» у міжнародних відносинах. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2023. № 05. С. 26–33. URL: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/view/72> (дата звернення: 14.03.2025)
5. Політичні інститути та процеси у країнах Центральної і Східної Європи наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть: колективна монографія / за заг. ред.: Юрія Остапця і Маріана Токаря; [авт. колект.: В. Бурдяк, В. Бусленко, Є. Гайданка, І. Дудінська, В. Дудінський, М. Зан, Г. Зеленько, Н. Кічера, А. Ключкович, Н. Кононенко, Ю. Копинець, М. Лендьел, В. Литвин, Н. Марадик, Н. Нечаєва-Юрійчук, Ю. Остапець, М. Палінчак, В. Петрінко, А. Романюк, Н. Ротар, Д. Стебляк, М. Токар, М. Цірнер, Г. Шипунов]; Каф. політ. і держупр.; Ужгород. нац. ун-тет. Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2023. 680 с.
6. Reiter O., Stehrer R. Trade policies and integration of the Western Balkans. Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw). 2018. No. 148. P. 53. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/204013/1/wiiw-wp-148.pdf> (дата звернення: 16.03.2025)

7. Rapaic S. Privrede zemalja Zapadnog Balkana – mesto i uloga Srbije. Srpska politička misao. 2021. Vol. 71, no. 1/2021. P. 169–199. URL: <https://doi.org/10.22182/spm.7112021.8> (дата звернення: 14.03.2025)
8. Bojinović Fenko A., Keil S., Šabič Z. Europeans from the Start? Slovenia and Croatia Between State-building, National Identity and the European Union. Journal of Intervention and Statebuilding. 2023. P. 1–20. URL: <https://doi.org/10.1080/17502977.2022.2162674> (date of access: 10.03.2025)
9. Rehn O. EU Enlargement Five Years on – a Balance Sheet and What Next. Brussels : European Commission, 2009. 5 p. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_09_158 (дата звернення: 13.03.2023)
10. Stabilisation and Association Parliamentary Committee. National Assembly of the Republic of Serbia. URL: <http://www.parlament.gov.rs/activities/european-integration/sapc.4029.html> (дата звернення: 18.03.2025)
11. On exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the Stabilisation and Association process (codification): Regulation of of the European Parliament and of the Council of 28.02.2024 no. 2024/823 European Union (2024). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32024R0823>
12. European Union, Trade in goods with Albania. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_albania_en.pdf (дата звернення: 04.03.2025).
13. Liça D., Gashi S. Attractiveness of Albania for Foreign Firms: An Analysis of Opportunities and Challenges. Interdisciplinary Journal of Research and Development. 2024. Vol. 11, no. 1. P. 168. URL: <https://doi.org/10.56345/ijrdv11n124> (дата звернення: 07.03.2025).
14. Maletić, I., Kandžija, V. The accession process and IPA funds in Bosnia and Herzegovina — An opportunity for restructuring public spending and convergence towards the EU. Zbornik radova - Journal of Economy and Business. 2017. P. 238–267. URL: <https://doi.org/10.46458/27121097.2017.si.238> (дата звернення: 11.03.2025).
15. European Union, Trade in goods with Bosnia and Herzegovina. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_bosnia-herzegovina_en.pdf
16. European Union, Trade in goods with North Macedonia. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_north-macedonia_en.pdf
17. European Union, Trade in goods with Serbia. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_serbia_en.pdf
18. Djurovic, G., Lajh, D. Relationship with the European Union: Slovenia and Montenegro compared. *Politics in Central Europe*, 2020. Vol. 16, no. 3. P. 667–687. URL: <https://doi.org/10.2478/pce-2020-0030> (дата звернення: 12.03.2025)
19. European Union, Trade in goods with Montenegro. Brussels: European Commission, Directorate General Trade and Economic Security, 2025. 10 p. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_montenegro_en.pdf
20. Uvalić, M. The Perceptions of European Union-Western Balkan Integration Prospects: Introduction and Overview. In *Integrating the Western Balkans into the EU: Overcoming Mutual Misperceptions*, 2023. P. 1-21.
21. Belloni R. Assessing the rise of macro-regionalism in Europe: the EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region (EUSAIR). Journal of International Relations and Development. 2019. Vol. 23, no. 4. P. 814–839. URL: <https://doi.org/10.1057/s41268-019-00170-y> (дата звернення: 15.03.2025).

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент Шуба М.В.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2025

Стаття рекомендована до друку 21.04.2025

Ivan Vdovychenko, Postgraduate student of the Department of International Economic Relations and Logistics, V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Maidan Svobody, Kharkiv, Ukraine, 61022, e-mail: ivan.vdovychenko@karazin.ua, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3879-9713>

FOREIGN TRADE RELATIONS OF THE WESTERN BALKAN STATES IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The aim of the article is to identify trends in the development of foreign trade relations of the Western Balkan countries in the context of their ongoing integration processes with the European Union in recent years. The main challenges and achievements of the countries in the region – Albania, Bosnia and Herzegovina, North Macedonia, Serbia, and Montenegro on the path of harmonizing trade policies in accordance with current EU policies are analyzed. Special attention is paid to the role of bilateral Stabilization and Association Agreements between the EU and the studied countries, as well as to the significance of the Central European Free Trade Agreement (CEFTA) in shaping the regional economic space. Using trend analysis, export statistics to the EU from 2014 to 2024 are presented, showing an overall positive dynamics in export-import operations between the EU countries and the Western Balkans. It is demonstrated that the participation of the region's countries in the Stabilization and Association Both trade agreements contributes to trade liberalization and increases integration compatibility with the European market. Despite positive developments, internal and external factors affecting the effectiveness of foreign trade activities in the Western Balkans are revealed, particularly institutional limitations, underdeveloped logistics, and dependence on certain industries, which impact the current export potential. The role of EU macro-regional strategies (EUSDR, EUSAIR) as tools for deepening integration cooperation is noted. The article concludes that despite positive developments, the countries of the region require structural reforms, increased competitiveness, and stronger institutional capacity. The experience of the Western Balkans is considered a valuable reference for Ukraine which is also at the stage of implementing the European integration course.

Keywords: CEFTA, European integration, regional integration, trade agreement, trade balance, Western Balkans

REFERENCES

1. German Economic Team (2023). Trade within the Western Balkans: patterns, potential and barriers. Available at: https://www.german-economic-team.com/wp-content/uploads/2023/09/GET_ALL_PS_04_2023_en-3.pdf
2. World Bank Group (2025). Western Balkans Regular Economic Report №27 - Spring 2025. Adapting for Sustainable Growth. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099042325021511545/pdf/P506742-7e63000a-aafid-40a5-8b97-fffe2a1cc12f.pdf>
3. Tsyplitska O. (2023). Dosvid povoiennoho vidnovlennia promyslovosti krain zakhidnykh Balkan: peredumovy, prohramy ta yikh rezultaty [The experience of post-war industrial recovery in the Western Balkan countries: prerequisites, programs and their results]. Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy, 249-261. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Tetiana-Karmadonova-2/publication/374153375_Reconstruction-for-development/links/659d3fb66f6e450f19daa794/Reconstruction-for-development.pdf#page=250 (in Ukrainian)
4. Kravchenko, D. (2023). Katehoriia «yevropeiska intehratsiia Zakhidnykh Balkan» u mizhnarodnykh vidnosynakh [Category «European integration of the Western Balkans» in international relations]. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*, (05), 26-33. Available at: <https://ahpsxxi.org/index.php/journal/article/view/72> (in Ukrainian)
5. Ostapiec, Ju. O., Tokar, M. Ju., & Zan, M. P. (2023). Politychni instytuty ta protsesy u krainakh Tsentralnoi i Skhidnoi Yevropy naprykintsi XX – na pochatku XXI stolit [Political institutions and processes in the countries of Central and Eastern Europe in the late 20th and early 21st centuries]: kolektyvna monohrafiia. 680 c. (in Ukrainian)
6. Reiter, O., & Stehrer, R. (2018). Trade policies and integration of the Western Balkans (wiiw Working Paper no. 148). *The Vienna Institute for International Economic Studies*. Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/204013/1/wiiw-wp-148.pdf>
7. Rapaić, S. (2021). Privrede zemalja Zapadnog Balkana–mesto i uloga Srbije [Economies of the Western Balkans - the place and role of Serbia]. *Srpska politička misao*, 71(1), 169-199. Available at: <http://repozitorijumips.rs/104/1/SPM-71-8.pdf> (in Serbian)
8. Bojinović Fenko, A., Keil, S., & Šabič, Z. (2023). Europeans from the Start? Slovenia and Croatia between state-building, national identity and the European Union. *Journal of Intervention and Statebuilding*, 17(2), 136-155.
9. EU Enlargement Five Years on – a Balance Sheet and What Next. Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_09_158
10. Stabilization and Association Parliamentary Committee. Available at: <http://www.parlament.gov.rs/activities/european-integration/sapc.4029.html>
11. European Union (2024). Regulation (EU) 2024/823 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 on exceptional trade measures for countries and territories participating in or linked to the Stabilisation and Association process (codification). Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32024R0823>

12. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Albania. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_albania_en.pdf
13. Liça, D., & Gashi, S. (2024). Attractiveness of Albania for Foreign Firms: An Analysis of Opportunities and Challenges. *Interdisciplinary Journal of Research and Development*, 11(1), 168-168.
14. Maletić, I., & Kandžija, V. (2017). The accession process and IPA funds in Bosnia and Herzegovina — An opportunity for restructuring public spending and convergence towards the EU. *Zbornik Radova Ekonomskog Fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (Special Issue)*, 238–267. Available at: <https://doi.org/10.46458/27121097.2017.SI.238>
15. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Bosnia and Herzegovina. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_bosnia-herzegovina_en.pdf
16. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with North Macedonia. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_north-macedonia_en.pdf
17. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Serbia. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_serbia_en.pdf
18. Djurovic, G., & Lajh, D. (2020). Relationship with the European Union: Slovenia and Montenegro compared. *Politics in Central Europe*, 16(3), 667–687. Available at: <https://doi.org/10.2478/pce-2020-0030>
19. European Commission (2025). European Union, Trade in goods with Montenegro. Available at: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_montenegro_en.pdf
20. Uvalić, M. (2023). The Perceptions of European Union-Western Balkan Integration Prospects: Introduction and Overview. In *Integrating the Western Balkans into the EU: Overcoming Mutual Misperceptions* (pp. 1-21). Cham: Springer Nature Switzerland.
21. Belloni, R. (2020). Assessing the rise of macro-regionalism in Europe: the EU Strategy for the Adriatic and Ionian Region (EUSAIR). *Journal of International Relations and Development*, 23, 814-839.

Academic supervisor: PhD in Economics, Associate Professor M. V. Shuba

The article was received by the editors 20.03.2025

The article is recommended for printing 21.04.2025